

NEDL TRANSFER

HN 4DY2 7

~~No. 2873~~ KG 67

Harvard College Library

FROM THE BEQUEST OF
HENRY WARE WALES, M.D.

Class of 1838

FOR BOOKS OF INTEREST TO THE
SANSKRIT DEPARTMENT

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIE.

20ste Jaargang.

AFL. 1—6.

EERSTE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

D^r. W. R. VAN HOËVELL.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN EN ZOON.
1858.

~~P. N. H. 295.9~~

Wales fund

I N H O U D.

Eerste Afllevering.

	Bladz.
Lessen uit Britsch-Indië	1.
Waarom stelt men ons stelsel niet op de proef?	6.
De discussiën in de Tweede Kamer over het plan van den heer H. J. LION, om den koers der duiten te verminderen	15.
Een oproer in Probolingo.	27.
Welk middel men ter Westkust van Sumatra te baat neemt, om de waarde van het lager onderwijs beter te doen schatten	39.
Maandelijksch overzicht der Indische letterkunde	46.
1. Het koloniseren met Nederlanders op Java en het tegen- woordig kultuurstelsel, beschouwd uit het oogpunt van belang en van menschelijkheid, door E. C. ENKLAAR. Kampen 1857.	
2. Nederlandsche belangen, in betrekking tot landverhuizing en kolonisatie, door B. P. G. VAN DIGGELEN. Kampen 1857.	
Varia. — 1) De noodzakelijkheid van plaatselijke besturen op Java. — 2) Het Chinesche Gouvernement en de Chinezen op Java. — 3) Vrijwillige koeli's voor de Timorsche expeditie. — 4) Nog eenige mysteriën in de zaak der leverantiën voor Banka. — 5) De gebeurtenissen in Britsch-Indië en de drukpers in Nederlandsch- Indië. — 6) Brief aan de redaktie. — 7) De vereeniging tot	

oprigting van een instituut voor opvoeding en onderwijs te Kampong Makassar. — 8) Klagt van eenige „wurmers” voor den kapiteins- en eersten luitenants-rang. — 9) Teregtwijzing. — 10) De Enschedesche Courant over Indië	49.
---	-----

Tweede Aflevering.

Eene landbouw-onderneming op het eiland Rotti	65.
Bijdrage tot de kennis van den Maleischen zeeroover.	77.
De toestand en vooruitzigten der havens op Java, na de Ministeriële beloften	91.
Fragment van een brief, door een Indisch officier geschreven aan een zijner kameraden in 't moederland.	97.
Maandelijksch overzicht der Indische letterkunde	109.
1 ^o . Antimonium en platina van Borneo, onderzocht en beschreven door Prof. s. BLEEKRODE. 1857.	
2 ^o . De klapper- (kokos-) olie en hare verzending in den vorm van kalk-zeep, door Prof. s. BLEEKRODE. 1857.	
Varia. — 1) De statistieke berekeningen van Dr. BOSCH en de tegenwoordige toestand van Pakalongan. — 2) Het toenemende gebruik van opium op Java. — 3) Een geslacht-register van Europesche afstammelingen. — 4) De ontevredenheid in het Indische leger. — 5) Het verhoogd militair pensioenfonds. — 6) De raad van Indië achteruitgezet. — 7) Suikerkontrakten en suikerfabrikanten. — 8) Gebrek aan hout en „houtkontrakten.” — 9) Het nieuwe „Bataviaasch Handelsblad” en het Drukpers-reglement. — 10) Een brief aan de redactie	114.

Derde Aflevering.

De ambachtschool te Soerabaja	129.
De officiële waarheid van den Minister van Koloniën in de <i>Staats-Courant</i>	150.
Op welke waarborgen, tegen den verkorting hunner regten, mogen de officieren van het Indische leger aanspraak maken?	158.
Maandelijksch overzicht der Indische letterkunde	165.
De Britsche heerschappij over Java en onderhoorigheden (1811 tot 1816). — Akademisch proefschrift ter verkrijging van den	

Bladz.

graad van Doctor in het Romeinsch en hedendaagsch regt aan de Leidsche hoogeschool, op gezag van den rektor-magnifikus Dr. F. KAISER, Hoogleeraar in de wis- en natuurkunde, in het openbaar te verdedigen door HENRY LEVYSSOHN NORMAN van 's Gravenhage. Op Zaterdag, den 31sten October 1857, des namiddags te twee ure. 's Hage 1857.

Varia. — 1) Monstreuse plagiaten. — 2) Aanhouden verwint. — 3) Wenken en raadgevingen bij ontginningen. — 4) De *Delftsche Studenten-Almanak* over de Delftsche akademie. — 5) Een brief aan den Redakteur over benoemingen in Indië. — 6) Uit een notaboekje. — 7) Is dat ridderlijk. — 8) Weerkundige waarnemingen. . . . . 180.

Vierde Aflevering.

Aanteekeningen, gehouden op eene reis over Bali, meer bepaald in het vorstendom Baliling. . . . . 193.

Artillerie-aangelegenheden in Indië. I. Over het Oost-Indisch berggeschut. II. Het Oost-Indisch veld-materiëel . . . . . 221.

Het gemeentelieven op Java, in de inlandsche en de Europeesche maatschappij . . . . . 233.

Maandelijksch overzicht der Indische letterkunde . . . . . 241.

Handelingen der Regering en der Staten-Generaal, betreffende het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, in drie deelen. Utrecht, KEMINK EN ZOON, 1857.

Varia. — 1) Een brief over een kolonialen raad. — 2) De *Nederlandsch Indië*. — 3) Nog iets over de behandeling, die de officieren van het Indische leger ondervinden. — 4) De eerste drukpersvervolging volgens het Drukpersreglement . . . . . 251.

Vijfde Aflevering.

De Aroe-eilanden, in vroeger tijd en tegenwoordig. I. . . . . 259.

De journalistiek in Nederlandsch Indië . . . . . 276.

Verhooging van den prijs der koffij aan de planters te betalen . . 293.

Maandelijksch overzicht der Indische letterkunde . . . . . 299.

Verslag van den staat van het schoolwezen in Nederlandsch Indië onder ultimo December 1856, door de hoofd-commissie van

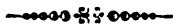
- onderwijs ingediend aan Z. E. den Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië. Batavia 1857.
- Varia. — 1) De bank voor de rivier te Batavia in 1708 en in 1858. — 2) Gymnasia op Java. — 3) Een brief aan den redakteur over een zonderling voorval in 't rijk van Boni. — 4) Vooruitgang in Indië. — 5) Met hoeveel ijver en zorg de muntwet in Indië wordt ten uitvoer gelegd. — 6) Een rapport waarmede men verlegen is. — 7) Het kontrakt met den sulthan van Djambi. 315.

Zesde Aflevering.

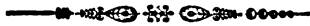
- Bijdrage tot de kennis van de residentie Madoera. (Eerste gedeelte). 321.
- Heeft men wel gedaan, door aan den planter op Sumatra eene kleine verhooging van prijs voor zijne koffij te geven? . . . . . 353.
- Een beroemd soldaat en een bedelbrief . . . . . 358.
- Maandelijksch overzicht der Indische letterkunde . . . . . 366.

Iets over Indië en bijzonder over het leger: door G. UMBGROVE, ridder van de militaire Willemsorde 4^e kl.: op verzoek eervol ontslagen officier der artillerie in Indië. 's Gravenhage, bij de Erven DOORMAN, 1858.

- Varia. — 1) De Delftsche professor in 't Mohammedaansche regt. — 2) Over het invoeren en uitvoeren van nieuwe Reglementen op Java. — 3) De veranderingen in de suikerkontrakten. — 4) Schending van art. 10 van 't Regeringsreglement. — 5) Hoe men het stelsel van vrijen arbeid op Java invoert. — 6) Brief aan de Redaktie. — 7) Eene opmerking van „een oud koloniaal ambtenaar.” — 8) Eene bijdrage voor de „zoutkwestie.” — 9) De eenige lofredenaar van het Drukpersreglement. . . . . 374.

Eene landbouw-onderneming op het eiland Rotti.

Onder de nagelaten papieren van wijlen den heer VAN DEN DUNGEN GRONOVUS, een man van veel kennis en ervaring, en die 't laatst eenige jaren lang resident van Timor was, bevindt zich eene korrespondentie met het Gouvernement, door hem in 1842 gehouden, over het plan eener landbouw-onderneming op het eiland Rotti. Daarin komen eenige bijzonderheden voor, die verdienen bewaard te blijven als eene bijdrage tot de kennis van dat eiland, maar bovendien mag het plan dier landbouw-onderneming, ofschoon door het Gouvernement van de hand gewezen, wel wat van naderbij worden beschouwd. 't Zal ons op nieuw leeren, op welk eene beklagenswaardige wijze alle ontwikkeling en vooruitgang der Buitenbezittingen, in het jongst verloopene tijdvak, is tegengegaan en vernietigd.

Daar wij nu tot dit een en ander in de gelegenheid zijn gesteld, meenen wij wel te doen over dit onderwerp een artikel voor het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* te schrijven. Onze kennis van dat gedeelte van den Archipel in 't algemeen en van Rotti in 't bijzonder is nog niet zóó volkomen, dat men aan eene dergelijke bijdrage, als wij thans willen leveren, alle waarde zou willen ontzeggen. Wij zullen daarbij raadplegen het belangrijke opstel van wijlen den heer VAN LINDEN, *Bijdrage tot de kennis van Solor, Allor, Rotti, Savoe en omliggende eilanden*, voorkomende in het tweede deel van het *Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*; wij zullen de beschrijving van den heer GRONOVUS daarmede aanvullen en voor zoo ver de opgaven van dit opstel van die des laatsten mogten afwijken, dit met een enkel woord aanwijzen. Daarna zullen wij een blik werpen op de plannen van landbouw-onderneming in den Timor-archipel in 't algemeen en speciaal op Rotti, die de heer GRONOVUS het Gouvernement heeft aangeboden. En eindelijk zullen wij mededeelen, wat de uitslag dier voorstellen is geweest.

Ten zuid-westen van het eiland Timor, slechts door eene kleine straat daarvan gescheiden, ligt tussehen den 11° en 12° Z. B. het eiland Rotti. Het heeft eene uitgestrektheid van 70 palen lengte en 20 palen breedte. Volgens de nota, behoorende bij de kaart van den heer STEINMETZ, zou het 300 □ Eng. mijlen beslaan. Daaronder is dan tevens Landoe begrepen, een eilandje, dat echter nauwelijks een afzonderlijk eilandje kan genoemd

worden; dewijl bij laag water de gemeenschap zelfs voor voetgangers open is. Rotti is heuvelachtig; het westelijke gedeelte is het laagste; de hoogste punten bereiken naar gissing zes tot acht honderd voet. Uitstekende toppen of pieken heeft het eiland niet. De grond, afwisselend vruchtbaar en kalkachtig, levert voor het aanleggen van tuinen en plantsoenen de schoonste en meest uitlokkende gelegenheid op, iets waartoe de vele bronnen in het gebergte niet weinig medewerken. De riviertjes Korbaffo, Renggouw, Baäh en Lollei zijn de voornaamsten. Zij zijn wel niet bevaarbaar, maar voor den landbouw van zeer veel gewigt. Het water, uit die bronnen vloeijende, besproeit het land en maakt het geschikt voor de kultuur van vele tropische gewassen.

De toppen der heuvels zijn begroeid met ontelbare kajoe-poeti-boomen. De stranden zijn minder vruchtbaar maar toch verre van het barre en naakte der strand-rotsen van het eiland Timor; ze zijn met millioenen lontar-boomen bedekt, die men hier en daar ook op de kruinen van sommige heuvels gewaar wordt. De luchtgesteldheid is voor der menschen leven en gezondheid niet ongunstig. En ofschoon aanhoudende droogten, die soms tot tien maanden voortduren, het land oogenschijnlijk verschroeiën, worden die echter door den zwaren dauw, welke er dan valt, aanmerkelijk getemperd, zoodat de grond daardoor vochtig genoeg gehouden wordt, om dien met vrucht te kunnen bewerken.

Paarden, tot de voortreffelijkste en sterkste van den Archipel behorende, karbouwen, geiten en schapen zijn in overvloed op het eiland te vinden, en in 't wild leven er eene menigte herten en varkens. Bovendien zijn over het geheele eiland de gawang- en de lontar-palmen verspreid, die in veel der behoeften van de inboorlingen voorzien. In 't algemeen is de bodem vruchtbaar, door waterleidingen nog vruchtbaarder te maken, en zeer geschikt voor de teelt van onderscheiden gewassen. Maar eene, grootendeels in werkeloosheid levende, bevolking van ruim 60,000 zielen heeft tot dusverre maar weinig partij weten te trekken van de goede hoedanigheden en vruchtbaarheid des bodems en van de natuurlijke rijkdommen, die het eiland bezit. Zacht en lijdzaam van karakter en gedwee zich onderwerpende aan de bevelen van hen, aan wie zij zelve het regt om die bevelen te geven toeschrijft, is zij gemakkelijk te leiden en te besturen. Oogenschijnlijk doen de inboorlingen zich ruw en woest voor, en zijn zij geneigd tot wraakzucht en oorlog, maar dit is alleen het geval tegenover hunne eigen radja's, niet tegenover Europeanen. Munten de radja's boven hen in geestkracht en doorzigt uit, dan gehoorzamen zij gemakkelijker; aan de bevelen van Europeanen onderwerpen zij zich echter zonder tegenstreven. Tot het grootste bewijs daarvan kan strekken, dat er slechts één Nederlandsche ambtenaar is, die, zonder eenige andere magt of sterkte dan het zedelijke overwigt, het gezag uitoefent. Gewoon, om zich stipt te houden aan den inhoud der kontrakten, ten tijde der Oost-Indische Kompagnie met hen gesloten, weten zij, dat de verpligting op hen rust van diensten te moeten bewijzen aan het Gouvernement; dat zij zelfs ge-

houden zijn tot het aankweken van, voor de Europesche markt geschikte, voortbrengselen, tot het visschen van parelen, ja tot het ten strijde trekken tegen hunne naburen of tegen vreemdelingen, wanneer zij daartoe door de hoogste autoriteit van het eiland Timor worden opgeroepen.

Deze verplichting is een gevolg van de, even als met de overige volkeren der Molukkos, ook met hen in Junij 1756 vernieuwde kontrakten. Zij zijn overtuigd, dat daaraan niet te voldoen of wederstand te bieden aan de magt van het Gouvernement voor hen de jammerlijkste gevolgen zou na zich slepen. Dat zij dan in eeuwigdurende slavernij zouden worden weggevoerd en hunne landen onder de andere bondgenooten van 't Gouvernement zouden worden verdeeld, houden zij voor zeker.

Ondertusschen wordt door het Gouvernement tegenwoordig niet zeer veel van hen geëischt. Uit het archief van Timor blijkt, dat, in den tijd der Oost-Indische Kompagnie, van de inboorlingen van Rotti inderdaad dergelijke zware diensten zijn verlangd en verkregen; maar, bij het toenemend verval der Maatschappij, zijn ook die werkzaamheden langzamerhand opgehouden, en thans brengt het eiland aan het Gouvernement genoegzaam niets meer op. Hunne heerediensten bestaan thans in het leveren van steenen en hout, en, 't geen wel het voornaamste is, in de krijgsveld. De hoofden van Rotti hebben altijd een deel van hun volk te Koepang en in de omstreken liggen, om deze hoofdplaats van Timor tegen de onrustige Timorezen te verdedigen. Als de oorlog uitbarst, wordt dit aantal nog vermeerderd; het Gouvernement kan dan zonder moeite een paar duizend man en nog meer ter zijner beschikking krijgen. Bij dergelijke gelegenheden hebben zij dikwijls goede diensten bewezen; de eenige moeijelijkheid, die men met hen heeft, is, dat ze, eens op den vijand ingevallen, bezwaarlijk zijn te beteugelen.

Ofschoon het eiland Rotti kalk, steenen en hout in overvloed bezit, leeft de bevolking echter in ellendige verblijven. De kampong's en zelfs de hoofdnerigiën, waarin zij woont, zijn klein en zonder eenige orde aangelegd. De huizen hebben zijwanden noch vensters, maar bestaan uit slechts één dak, dat tot den vloer afdaalt. Allen zijn op palen gebouwd en over dag houden mannen en vrouwen zich niet in, maar onder het huis op.

Ofschoon wij niets terugnemen van 't geen wij over de werkeloosheid der bevolking hebben gezegd, zijn de inboorlingen van Rotti toch nog de ijverigste landbouwers van al de omliggende eilanders. Zij verbouwen rijst op velden, die bewaterd kunnen worden; door een aantal karbouwen daarin te jagen en den grond op die wijze kort te doen trappen bewerken zij hunne akkers. Die rijstvelden zijn echter betrekkelijk niet zeer talrijk, behooren meest aan radja's en leveren een produkt, dat verre beneden de dagelijkse behoefte blijft. Een groot deel der bevolking vergenoegt zich met een veel geringer voedsel, dan rijst. De hoofdspijs bestaat in een sap van den lontarboom, tot eene soort van siroop verdikt. Opmerkenswaardig is het, dat de Rottinezen, die in rijperen leeftijd zich aan het rijsteten gewennen,

deze steviger en voedzamer kost niet meer kunnen ontberen. Het slikken van siroop, ofschoon ze van der jeugd af er gewoon aan waren, is hun dan niet meer mogelijk.

De ondervinding leert, dat, hoe lui ze ook mogen wezen, wanneer ze eens tot meer ijver en arbeidzaamheid zijn opgewekt, zeer voortreffelijke handwerkslieden uit hen voortkomen. Zoo zijn op Timor vele Rottinezen, die aldaar het ambacht van metselaar, timmerman, smid, kleedermaker enz. uitoefenen, zich door vernuft, oordeel en overleg onderscheiden, en voor het beste deel der bevolking gehouden worden.

Rotti was voorheen de plaats, van waar de meeste slaven werden gehaald. Sedert de afschaffing van dezen menschenhandel in Nederlandsch Indië, is de bevolking er sterk vermeerderd, maar toch ligt nog altoos het grootste gedeelte van het land woest en onbebouwd. Dat er alzoo, in weerwil van den rijkdom van den grond, geen handel bestaat, laat zich vooral bij de geringe behoeften van het volk begrijpen. De meeste handel wordt nog gedreven met Koepang, de hoofdstad van Nederlandsch Timor, door prauwen die op deze laatste plaats te huis behooren, want de Rottinezen zelf zijn ook al geen zeelieden en wagen zich noode op dat gevaarlijke element. Volgens den heer VAN LIJNDEN voeren deze vaartuigen in: rood en wit katoen, tjindei's, kainlipat, kapas, gong's bij stellen van tien, maar geen ander koperwerk; voorts koralen (moeti kailolo, kotta manoet enz.), ijzer en ijzerwerk (boslemmer messen, parang's, breekijzers, bessi gali enz.), geweren, kruid, goud- en zilverwerk, pinang, arak enz. Maar dewijl er muntspeciën grootendeels onbekend zijn, weten zij zich deze waren alleen door den ruilhandel aan te schaffen. De produkten, tegen welke zij worden ingeruild, zijn wat padi, wat djagong, bottok, siroop en suiker van toeak, een weinig inlandsch zeildoek, varkens, maar vooral voortreffelijke paarden. De nijverheid, die er gevonden wordt, is mede niet noemenswaardig. De vrouwen weven wat sarong's voor vrouwen- en omslagdoeken voor mannenkleeding van katoen, die door Boetonsche prauwen van Solor wordt aangebragt. Ook wordt op ééne plaats, Oinale genaamd, vrij goed zeildoek vervaardigd. Overigens verschaffen zij zich het zout uit het zeewater, door middel van uitdamping. Wil men het maken van een soort van sterken drank (laroe) uit den lontarboom ook nog als een tak van nijverheid beschouwen? De vischvangst bepaalt zich tot het maken van sero's en de vangst met hengel en werpnet. De schildpad wordt alleen op ééne plaats, Thie genaamd, gevonden en gevangen. Ook tripang en vogelnestjes treft men om en op het eiland aan, maar in geringe mate, en de hoeveelheid, die de bevolking zich weet te verwerven, is van beiden niet groot. In de bosschen wordt veel was gevonden, die mede wordt ingezameld.

Ziedaar het land waar en de bevolking waaronder de heer VAN DEN DUNGEN GRONOVIVS, in 't jaar 1812, eene landbouw-onderneming wilde vestigen. Den 16den Februarij van dat jaar had hij zich tot het Gouvernement gewend met een geschrift, waarin hij op nieuw betoogde het nut en

voordeel eener vestiging van het Nederlandsch gezag op het Sandelhout-eiland, en van de oprichting eener maatschappij voor de walvischvangst op Timor, zoo mede van de uitbreiding der kultuur van produkten voor de Europesche markt aldaar. Hij gaf daarbij te kennen:

1°. dat het mogelijk is op Timor in te voeren of uit te breiden de kultuur van suiker, indigo en tabak, waarvan, zonder overdrijving, binnen een kort tijdvak, 12,000 pikols suiker van suikerriet, 2000 pond indigo en 2000 pikols tabak verkregen zou kunnen worden.

2°. dat op Timor, Rotti en Savoe suiker kan worden vervaardigd van het sap van den lontarboom, welke aldaar in menigte gevonden wordt, en wel tot eene hoeveelheid van minstens 20,000 pikols.

3°. dat de walvischvangst op Timor zonder bezwaar kan worden aangevangen, en zij, wanneer daartoe de goede weg wordt ingeslagen, binnen drie jaren voor twee millioen gulden traan voor de Nederlandsche markt kan opleveren.

4°. dat het gezag van den resident van Timor zich niet uitstrekt over het Sandelhout-eiland, en dat mitsdien eene vestiging van vreemdelingen aldaar bezwaarlijk voorgekomen zou kunnen worden; iets, dat te meer de aandacht verdient, omdat de Engelschen zich daar waarschijnlijk zullen nederzetten. Opmerkelijk is vooral hetgeen de heer GRONOVIVS daaromtrent opteekende. „Indien de Engelschen dat willen”, zeide hij, „zal het hun, in den tegenwoordigen toestand van ons gezag, ongetwijfeld gelukken. Als nu eens vreemdelingen zich daar genesteld hebben, met de bevolking in aanraking zijn gekomen, en de rijke voortbrengselen van het land hebben leeren kennen, zal het bezwaarlijk zijn, hen daar weder uit te drijven. Vooral wanneer men van de Kokos-eilanden een depôt voor de stoomvaart tusschen Nieuw-Holland en Ceylon maakt, zal het zoo menig gelukzoeker gemakkelijk vallen, zich naar het Sandelhout-eiland te begeven, om daar zijn geluk te beproeven.” Zoo werd de regering reeds in 1842 gewezen op de waarschijnlijkheid, dat de Engelschen zich meester zouden maken van de Kokos-eilanden, en op de dreigende gevolgen, die daaruit voor onze overige bezittingen kunnen voortvloeijen. Thans heeft zich verwezenlijkt, wat de heer GRONOVIVS voorzag. Zal men niet trachten, ten minste de gevolgen, die hij ook voorzag, af te weeren?

Op grond van dit alles verklaarde de heer GRONOVIVS zich genegen:

om inschrijvingen te openen voor de uitrusting van vijf Nederlandsche schepen, elk van 150 of 200 lasten, om ter walvischvangst uit te gaan; mits de regering aan ieder der reeders de toezegging geve van een suikerkontrakt, onder gunstige voorwaarden, zoodra elk der uit te rusten schepen eene volle lading traan te Batavia zal hebben aangebragt, en onder verpligting, dat de schepen voor de walvischvangst bestemd zullen blijven; zoo lang het kontrakt duurt.

om de bereiding van suiker van den lontarboom op Timor, Savoe en Rotti te beproeven, mits hem de vrije beschikking worde gelaten over het fabrikaat, tegen betaling eener belasting van *f* 1,00 per pikol;

en eindelijk om het Gouvernement van dienst te zijn tot de onderwerping van het Sandelhout-eiland.

Maar behalve deze algemeene voorstellen en aanbiedingen, om dit gedeelte van den Archipel te ontwikkelen en er 't bezit van voor ons te verzekeren, wendde hij zich den 24ten Maart 1842 tot het Gouvernement met plannen, die speciaal op het eiland Rotti betrekking hadden.

Eene uitvoerige beschouwing van de gesteldheid en de voortbrengselen van den grond van dat eiland en van den aard, de nijverheid en het maatschappelijk bestaan der inboorlingen aldaar, gelijk mede van de betrekking waarin zij tot het Gouvernement staan, gaat zijne voorstellen vooraf. De grondslag, waarop die voorstellen rusten, is de, volgens de kontrakten bestaande, verpligting der bevolking tot dienstbaarheid aan 't Gouvernement, eene verpligting, waarvan zij zich zoodanig bewust is, dat er geen voorbeeld is van eenige tegenstreving. Op dien grond wil hij de cochenille-kultuur invoeren. Hij toont aan, dat de grond van Rotti voor het verbouwen van de nopal zeer geschikt is. Nu wil hij elken tot heeredienst verpligten Rottinees den last opleggen, van jaarlijks den enoodigden grond voor 100 nopal-planten te bewerken, en die te planten en te onderhouden. Dit, rekent hij, zou in zes jaren een aantal van 6,000,000 planten kunnen geven.

Den daartoe vereischten grond zou men op de meest geschikte plaatsen kunnen uitzoeken. Is die grond onbebouwd, dan zou men er zonder eenige kosten over kunnen beschikken; terwijl, indien de grond reeds tot andere einden bij de bevolking in gebruik mogt zijn, eene billijke schade-loosstelling aan de eigenaren zou behooren te worden toegekend.

De eerste werkzaamheden tot bereiding van den grond zouden geheel en al onder leiding en op kosten van den ondernemer moeten geschieden, dewijl de Rottinezen het omwoelen van den grond door de ploeg niet kennen en zulk een werktuig zelfs nooit gezien hebben. Daaruit zou echter voor hen het grootte voordeel voortvloeijen, dat zij, het nut daarvan inziende, het ook op hunne eigen kultuur, vooral van de padi, zouden toepassen.

Om nu tot die uitkomsten te geraken, houdt de heer GRONOVIVS het voor onmisbaar, dat de ondernemer de vrije en onvoorwaardelijke beschikking hebbe over de bevolking, voor zoo verre de werkzaamheden bij de nopal-kultuur betreft, zonder evenwel in eenige bemoeijing van gezag of policie te mogen treden. Dat moet aan hunne eigen hoofden, onder toezigt van een of meer Europesche beambten, worden overgelaten. Doch de belangstelling dier hoofden in de onderneming moet zoo veel mogelijk worden opgewekt, door hen met het opzigt, onder Europesche leiding, over die werkzaamheden te belasten en hen daarvoor op eene, in verhouding tot hetgeen zij thans genieten, voordeelige wijze te beloonen.

Hoezeer de bevolking van Rotti, bij de bestaande kontrakten, tot de dienstbaarheid zonder eenige vergoeding is verpligt, behoort dit voordeel echter, volgens den heer GRONOVIVS, den ondernemer geenszins ten deel

te vallen. Al de diensten, die zij hem bewijst, zullen goed moeten worden betaald, en wel, dewijl het gebruik van het geld haar niet bekend is, op de gebruikelijke wijze in lijnwaden of levensbehoeften, welke laatsten door ruilhandel met de overige eilanden zouden kunnen verkregen worden.

Na verloop van zes jaren, rekent de heer GRONOVIVS, dat jaarlijks van Rotti een produkt van 600,000 Ned. ponden cochenille zou kunnen verkregen worden, welke, tegen den prijs van *f* 5 aan den handel afgezet, eene som zouden opbrengen van *f* 3,000,000. Hij geeft eene berekening, dat de onkosten gedurende die zes jaren *f* 2,500,000 zouden bedragen, zoodat de onderneming in dat tijdvak een winst van *f* 500,000 zou afwerpen. Na die zes jaren, zal de bevolking, door de voordeelen die zij genoten heeft, meer werklust hebben verkregen. Daarbij zullen de uitgaven verminderen, omdat, dewijl de eerste onkosten tot het bouwen van huizen, den inkoop van gereedschappen enz. zijn betaald, voortaan alleen voor 't onderhoud zal behoeven gezorgd te worden. Hierop grondt hij eene tweede berekening, volgens welke de onderneming dan een jaarlijksche winst zou kunnen geven van ongeveer een half millioen.

En hoe meent hij nu de middelen voor zulk eene zoo veel belovende zaak te vinden? Zijn oog is daartoe gevestigd „op het ligchaam, van 't welk bijna alle takken onzer nationale nijverheid, vooral in Indië, afhankelijk zijn.”

Jaarlijks zou de ondernemer eene som van ongeveer *f* 500,000 noodig hebben. Welke gegronde bezwaren, vraagt hij, zouden er bij de Handelmaatschappij kunnen bestaan, om die gelden voor te schieten, indien zij zekerheid had voor die kapitalen, en zij daarin tevens een middel vond, om eene menigte goederen voordeelig van de hand te zetten? Vooral zou dit met lijnwaden het geval zijn, want 't zijn juist die artikelen, waaraan de meeste behoefte zou bestaan, omdat zij tot betaling zouden strekken van de werkloonen en tot inkoop van benoodigdheden op naburige eilanden. „Juist lijnwaden zijn het”, zegt de heer GRONOVIVS, „waardoor de ondernemer in staat zal worden gesteld, om aan zijne verplichtingen tegenover zijne werklieden te voldoen, die op een zilveren gulden met minachting nederzien, maar vergenoegd de hand uitstrekken naar een el blaauw linnen, naar een gekleurde zakdoek of naar een stuk madapollam. Welk een schoon vooruitzicht is het niet voor een ligchaam als de Handelmaatschappij, de zekerheid te hebben van jaarlijks voor een half millioen aan zulke waren te kunnen slijten van Nederlandschen oorsprong. Het ligt geheel op haren weg op die wijze hare handelsoperatiën uit te breiden, vooral ook in 't belang onzer Nederlandsche industrie. Immers het hoofddoel, waarmede de Engelschen zich in Noord-Australië op post Essington hebben gevestigd, is, om van daar uit meester te worden van den smallen handel in onze Oostersche wateren, en de eilanden van de Molukkos en Timor te voorzien van lijnwaden en manufakturen, waarmede de markt van hun eigen land en van hunne Aziatische bezittingen is overvoerd. — Zulk eene onderneming als die, waarin wij de Handelmaatschappij thans willen doen deel nemen, zal een

heilzaam tegenwigt tegen de pogingen der Engelschen, met opzigt tot den lijnwaadhandel, kunnen daarstellen."

Het eenige gegronde bezwaar, meende de heer GRONOVIVS, dat de Handelmaatschappij misschien tegen het aangaan van zulk eene 'transaktie zou kunnen inbrengen, is de onzekerheid wanneer de terugbetaling der voor te schieten sommen zal zijn afgeloopen. Doch tegen dit nadeel zou hij de verpligting willen overstellen, om het geheele produkt der onderneming tegen eenen bepaalden prijs aan dat ligchaam te leveren. Daarin zou het ongetwijfeld een rijke bron vinden, om daaruit dat nadeel, 't geen toch slechts betrekkelijk is, te dekken.

Mogt echter de Handelmaatschappij niet genegen zijn deze voorstelling aan te nemen, dan vertrouwde de heer GRONOVIVS, *dat hem de vrijheid zou worden gelaten, om daarin op eene andere wijze te voorzien, waartoe hem reeds de zekerheid was gegeven.*

Op al deze gronden werd door hem aan het Gouvernement bepaaldelijk voorgesteld:

1°. dat het Gouvernement hem vergunne, op het eiland Rotti, Residentie Timor, kosteloos voor en zonder eenige geldelijke ondersteuning van het Gouvernement, aan te leggen een etablissement voor de nopal-kultuur.

2°. dat het Gouvernement hem daarin te gemoet kome, door aan hem af te staan de vrije en onvoorwaardelijke beschikking over den grond van dat eiland, en wel kosteloos, wanneer die onbebouwd, maar tegen billijke schadeloosstelling aan de eigenaren, wanneer die bebouwd is.

3°. dat aan hem eveneens worde gegeven de vrije beschikking over den arbeid der bevolking, voor zoo verre betreft de werkzaamheden, die zij verpligt is, volgens de bestaande kontrakten voor den lande kosteloos te verrigten, doch die dan tegen eene billijke belooning voor het op te rigten etablissement zullen geschieden, zonder dat de ondernemer zich eenigermate met het gezag of de politie over den inlander zal bemoeijen.

4°. dat het Gouvernement den resident van Timor moge aanschrijven, om hem in deze onderneming, met al de ten zijnen dienste staande middelen, mits kosteloos voor den lande, behulpzaam te zijn en mede te werken.

5°. dat het Gouvernement voor de te verleenen concessie zal ontvangen een derde der winsten, uit deze onderneming voortvloeiende, zonder dat echter de ondernemer aan eenige andere kontrôle, dan, des verlangd wordende, de openlegging zijner boeken en het geven van inzage zijner administratie, zal onderworpen zijn; zullende, in geval de Handelmaatschappij mogt genegen zijn het voorschot te verleenen, aan deze een ander derde worden uitgekeerd, en het laatste derde eindelijk aan den ondernemer verblijven.

Ziedaar de voorstellen, door den heer GRONOVIVS aan 't Gouvernement gedaan. En wat was de beschikking, die hij ontving?

Bij besluit van 10 Junij 1842, n°. 10, werd aan hem te kennen gegeven, "dat gediffikulteed wordt in zijne verzoeken, ten doel hebbende

de verkrijging van privilegiën, betreffende het vervaardigen van suiker van den lontarboom op Rotti, Savoe en Timor en de onderwerping van het Sandelhout-eiland of Soemba; terwijl het Gouvernement ook niet genegen is, om suikerkontrakten toe te zeggen als premiën voor de walvischvangst."

Geene gronden hoegenaamd werden opgegeven, waarop die afwijzende beschikking steunde. "Er wordt in gedifikeerd," dat is alles! En vergissen wij ons niet, dan is er zelfs eene soort van ironie in gelegen, wanneer verklaard wordt, "dat het Gouvernement niet genegen is, om suikerkontrakten toe te zeggen als premiën voor de walvischvangst." Maar was dit denkbeeld dan zoo belachelijk? Men gaf in dien tijd suikerkontrakten met geldelijke voorschotten, en men geeft thans nog suikerkontrakten aan gunstelingen, aan rijke lieden, om hen nog rijker te maken, aan neven en vrienden van hooggeplaatste personen. Waarom zou men ze niet als eene premie mogen gebruiken voor de aanmoediging van een tak van nijverheid, die goede uitkomsten belooft, onder een stelsel van zulke enorme premiën, als de suikerfabrieken zelve zijn?

Op zijne plannen van cochenille-teelt ontving de heer GBOVIVUS een besluit van 7 Junij 1842, no. 4, waarbij werd "goedgevonden en verstaan, aan den gewezen resident van Timor, VAN DEN DUNGEN GRONOVIVUS, te kennen te geven, dat de bezwaren van overwegenden aard, welke tegen zijn voorstel, om de nopal-kultuur en cochenille-teelt op het eiland Rotti in te voeren, zijn gerezen, het Gouvernement nopen, om niet te treden in zijn verzoek om den afstand van 's lands regten op den grond en op de bevolking van het eiland Rotti."

En welke zijn nu die bezwaren van overwegenden aard? Ze worden in het besluit aangegeven. Men vergunne ons er een oogenblik bij stil te staan.

Vooreerst is de Gouverneur-Generaal van meening, "dat zoo lang, bij een uit den aard der zaak altijd min of meer beperkt debiet der cochenille, er vooruitzigten bestaan, dat op Java zelf genoegzaam zal kunnen worden geproduceerd, om de markt te voorzien, het aanmoedigen eener onderneming als de bedoelde op de buitenbezittingen niet doelmatig kan worden geoordeeld." Ziedaar een argument uit de portefeuille der oude Oost-Indische Kompagnie. Men moest vooral niet te veel verbouwen, opdat de prijzen niet werden gedrukt; men moest juist zóó veel verbouwen, als de markt noodig had. Van daar in 't ééne jaar extirpatiën van specerij-boomen in de Molukkos, en in 't volgende aanzienlijke aanplanten. Het zou de Gouvernements cochenille-onderneming op Java schaden, indien zij door partikulieren op de buitenbezittingen werd beproefd! Verdient een dergelijk argument thans nog eenige ernstige wederlegging? Wij herinneren ons, dat men ook daarom de uitbreiding der landverhuringen in de Vorstenlanden afkeurde, omdat de produktie van koffij daar zoo toenam, en partikulieren alzoo in konkurrentie traden met het monopolie der koffij van Gouvernementsgronden op Java. Zijn wij die tijden thans voorbij? Wij hopen het.

Een tweede „bezwaar van overwegenden aard,” waarom 't verzoek van den heer GRONOVIVS geweigerd werd, is, „dat aan de mogelijkheid om, op het eiland Rotti, met eene onbeschaafde en aan den arbeid geheel ongewone bevolking, de aanzienlijke hoeveelheid van 6,000,000 nopal's te planten, zou kunnen getwijfeld worden.” Wie zal dit tegenspreken? Aan die mogelijkheid kan inderdaad getwijfeld worden, want waaraan kan men al niet twijfelen. Maar de vraag is, of er een redelijke grond van twijfel is, in die mate, dat het Gouvernement, 't welk thans van Rotti geen voordeel hoe genaamd heeft, geen verlof behoorde te geven tot eene onderneming, die aan den Staat geene opofferingen zou kosten? De heer GRONOVIVS was jaren lang resident van Timor geweest en kende door en door dat gedeelte van den archipel en het eiland Rotti in 't bijzonder; hij kende die „onbeschaafde en aan den arbeid geheel ongewone bevolking;” en toch zag hij er kans toe, die bevolking aan den arbeid te zetten, niet door een soort van tooverij of bovennatuurlijke kracht, maar door een zeer eenvoudig middel. Hij wilde gebruik maken van het regt, dat het Gouvernement bezit op de heerediensten van de bevolking, maar waarvan thans geen partij wordt getrokken, een regt, waarvan het besef bij de Rottinezen zulke diepe wortelen heeft geschoten, dat niemand er zich aan zou onttrekken. Hij wilde bovendien dezen arbeid ruim vergoeden, en wel door zulke voorwerpen, waarop zij den meesten prijs stellen. Zoo wilde hij hen aan den arbeid gewennen, en tevens hun dien arbeid aangenaam maken. In een woord, de gedachte, die den stichter van 't kultuurstelsel op Java heeft geleid, gaf ook den heer GRONOVIVS aanleiding tot zijn plan, en hij heeft die met veel oordeel en scherpzinnigheid op de plaatselijke omstandigheden van Rotti toegepast.

Nu voorzien wij, dat zekere menschen ons zullen toeroepen: „hoe, gij voorstander van vrijen arbeid op Java, gij verdedigt hier een stelsel voor Rotti, dat op dwang is gegrond.” Maar die menschen weten niet, of willen niet weten, dat ik nimmer anders over het stelsel van den heer VAN DEN BOSCH heb gesproken. Zij ignoreren mijne redevoering, den 8 December 1851 in de Tweede Kamer uitgesproken, tot verdediging van dat stelsel. Zij zien voorbij wat ik reeds in 1847 schreef: „De Generaal VAN DEN BOSCH, den toestand der maatschappij, waarin de Javaan leeft, en die hem grootendeels van het genot der vruchten van zijnen arbeid berooft, doorgrondende, heeft op Java algemeen een stelsel ingevoerd, waardoor de Javaan verplicht is, om op een gedeelte zijner velden produkten voor de Europesche markt, koffij, suikerriet, indigo enz. te verbouwen. Niemand kan dat stelsel, zoo als het daar ligt, meer toejuichen dan ik. Het is gegrond op eene juiste kennis van het karakter der bevolking; het is ten uitvoer gelegd langs een weg, dien hare oorspronkelijke voorvaderlijke instellingen, het gemeenschappelijk grondbezit, als van zelf aanwezen; het had ten doel om den landbouw uit te breiden, en om den Javaan aan arbeidzaamheid te gewennen, vooral door hem voordeel van zijn arbeid te doen trekken” *).

---

*) Zie mijne *Reis over Java, Madura en Bali* I, 55.

Zoo dacht ik in 1847 over het kultuurstelsel, als stelsel. Zoo denk ik er nog over. Maar, gelijk ik in mijne redevoering van 8 December 1851 heb aangetoond, het is een stelsel van overgang, dat den Javaan tot vrijen arbeid moet brengen — en dat vergeet men. Het heeft den Javaan langzamerhand voor vrijen arbeid geschikt gemaakt — maar dat wil men niet erkennen. Het moet zich terugtrekken, naar mate de vrije kultuur mogelijk wordt — maar dat zoekt men op alle wijzen te beletten.

Een dergelijk stelsel wilde de heer GRONOVIVS op zijne onderneming op Rotti toepassen. En zouden, met zulk een stelsel, daar geen 6,000,000 nopal planten kunnen verbouwd worden? Waarom niet? Het Gouvernements besluit zegt eenvoudig, „dat aan de mogelijkheid zou kunnen getwijfeld worden”, maar 't geeft geen gronden op. Met den heer VAN DEN BOSCH ging men, toen hij met zijne gedachte voor 't eerst voor den dag kwam, nog verder. Hem riep men toe: 't is onmogelijk; gij kunt geen 500,000 pikols suiker enz. op Java voortbrengen. Maar men gaf toen ten minste gronden op, waarom men het voor onmogelijk hield. En nu brengt Java 1,000,000 pikols op — en 't is, zoo men thans maar vrijen arbeid bevordert, nog voor veel grooter produktie vatbaar. Wij herhalen de vraag: waarom zouden op Rotti dan geen 6,000,000 nopal-planten kunnen verbouwd worden?

Eindelijk, heeft het Gouvernements besluit nog „een bezwaar van overwegenden aard”, en wel naar het meent het hoofdbezwaar, waarop alles moest afstuiten. Het zegt namelijk, „dat, waar het ten deze voornamelijk op aan komt, de vraag of de faktory der Nederlandsche Handel-maatschappij genegen zou zijn, om aan den heer VAN DEN DUNGEN GRONOVIVS de aanzienlijke voorschotten in lijnwaden te verstrekken, welke voor zijne onderneming benoodigd zouden zijn en waarop hij schijnt te rekenen, blijkens den overgelegden brief der faktory, ontkennend beantwoord wordt”.

Dat de Handel-maatschappij weigerde, verwondert ons niet. Zij heeft bijna nooit dergelijke nuttige ondernemingen gesteund en geschraagd. Zij is te vreden met de ongehoorde winsten die zij als kommissionair van 't Gouvernement geniet, of die zij, gebruik makende van hare positie, zich door 't opkopen van produkten weet te verschaffen. Maar was dat weigeren eene reden voor 't Gouvernement, om 't verzoek van den heer GRONOVIVS van de hand te wijzen? Immers hij had tevens zijn vertrouwen te kennen gegeven, „dat hem door de regering de vrijheid zou worden gelaten, om in het verkrijgen dier voorschotten op eene andere wijze te voorzien, waartoe hem reeds de zekerheid was gegeven”.

Ziedaar de waarde der „bezwaren van overwegenden aard”, waarom van de onderneming van den heer GRONOVIVS niets is gekomen. Het eiland Rotti en zijne bewoners zijn sedert dien tijd in den zelfden toestand gebleven. Zou 't niet in 't publiek belang zijn, thans eenen anderen weg in te slaan? Het Gouvernement heeft aan eene kommissie de beantwoording der vraag opgedragen, door welke middelen men de buitenbezittingen meer kon ontwikkelen en produktief maken. Is men dit inderdaad van voorneemen, dan zal men althans zulke plannen als van den heer GRONOVIVS juist

op eene tegenovergestelde wijze moeten bejegenen, als men in 1842 gedaan heeft. Men zal partikuliere ondernemingen moeten aanmoedigen, opwekker, gemakkelijk maken, in plaats van af te schrikken, moeilijkheden in den weg te leggen en ze op zulke armzalige gronden van de hand te wijzen.

Misschien is er iemand, die den moed heeft om thans terug te komen op hetgeen de heer GRONOVIVS in der tijd heeft gewild. De hoop dat dit zal geschieden, is de voorname drijfveer geweest, die ons bewoog dit artikel te schrijven. Men kent nu de wijze, waarop, volgens de meening van een man die het eiland en zijne bevolking jaren lang had gadegeslagen, Rotti een welvarend eiland kan worden, voordeelig voor den staat en tevens winstgevend voor hem, die er zijne krachten aan wil wijden. Zoo menig vreemdeling heeft zich, in vrij wat moeilijker omstandigheden, op 't een of ander eiland van onze bezittingen nedergezet, en daar, binnen korten tijd, door handelsoperatiën met de bevolking zich schatten weten te verzamelen. Zou thans niet de een of ander Nederlander lust hebben in eene onderneming, die voor eene, aan Nederland onderhoorige en getrouwe, bevolking eene weldaad zou zijn, en tevens eene schoone toekomst belooft aan hem, die ze beproeft?

